

A teljesség igényével Csíksomlyóról

Mohay Tamás: *A csíksomlyói kegyhely és búcsújárás. Diktatúra, rendszerváltás, modernizáció.* Bp. L'Harmattan, 619. old.

Mohay Tamás néprajzkutató *A csíksomlyói kegyhely és búcsújárás. Diktatúra, rendszerváltás, modernizáció* című új könyve a szerző 2009-ben megjelent *A csíksomlyói püünkösi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány* című kötetének folytatása. A most megjelent munkának előzménye a szerző *Istennek kincses tárháza* című forráskiadványa is. Ez utóbbi kötet a csíksomlyói kegyhely 18. századi csodáit tartalmazó, P. Losteiner Leonárd ferences szerzetes által a 19. század elején összeállított mirákulumos könyv tudományos apparátus kíséretében történő közreadása. Ez a három munka együtt voltaképpen egyetlen hatalmas monográfia a kegyhelyről és az ottani búcsújárásról, amelyet Mohay Tamás alapos és több területre kiterjedő forrásfeltáró kutatással alapozott meg. A kötet háttérben mintegy 600 oldal terjedelmű lejegyzett interjú áll, és hatalmas tudományos eredmény az is, hogy a szerző teljesség igényével felkutatta a kegyhelyre vonatkozó történeti sajtóforrásokat, valamint összegyűjtötte a régi és újabb vizuális forrásokat (fényképeket, dokumentumfilmeket).

Mohay Tamás néprajzkutatóként először 1985-ben járt Csíksomlyón, de a kegyhely tudományos kutatását csak később, az 1990-es évek első felében kezdte meg. A legintenzívebben a 1992–1997 közötti

időszakban végzett terepmunkát, valamint könyvtári és levéltári kutatást. Miközben a fokról-fokra múlttá váló jelent vizsgálta, felismerte, hogy a kegyhely kapcsán voltaképpen a jelen vonatkozásában is történeti kutatást végez. Ezt írja erről: „Az is világos lett, hogy az egykori jelen lassan maga is a múlt részévé válik, és mintha jobban »összeérne« a korábbi évtizedekkel.” Ez a felismerés döntő jelentőségűvé vált a további kutatásai számára, mert ennek jegyében természetszerűen kezdett a kegyhely múltja iránt is érdeklődni, és ez az érdeklődés mind az ő saját tudományos életművében, mind a magyar vallási néprajzban jelentős tanulmányok sorát eredményezte. Az általa feltárt történeti témák a következők voltak: a csíksomlyói búcsú eredettörténete, a csodatörténetek hagyományozódása a 18–19. század fordulóján és később, a ferencesek moldvai kolduló körútjai, a búcsú körüli értelmezési viták a dualizmus idején, a búcsú vonzaskörének kiszélesedése a 20. században, a bukarestiek zarándoklatai, a laboriferek névsora és életútjuk alakulása stb. A nagy ívű történeti forrásfeltárás megvalósító 2009-es első kötetét Mohay Tamás maga is mindvégig egy jelenkutatás előtanulmányának, egyfajta történeti jellegű bevezetőjének tekintette, és miközben ezen a történeti vonatkozásokat előtérbe

helyező kéziratot dolgozott, úgy tervezte, hogy a kegyhely szóló munkáját a későbbiekben fogja majd befejezni. Ezt valósította meg a most megjelent kötetben, amelynek véglegesítéséhez több mint egy évtizedre volt szüksége. A könyv alcíme (*Diktatúra, rendszerváltás, modernizáció*) a kegyhely életének három megvizsgált 1949 utáni korszakára utal: a kommunizmus 1949–1989 közötti időszakára, a búcsúk 1990-es évek első felében megvalósult újjászerveződésére és végül a búcsúk új mediális viszonyok között történt mai átalakulására. A kegyhely életének korszakaira való állandó reflexió még a könyv fejezetcímeiben is visszaköszön (például a *régmúlt ma*, az *eredettörténet*, a *félmúlt*, az *újjáéledés*, a *hagyományformálás* és más hasonló kifejezésekben).

A kötet néhány oldalas szép, esszéisztikus bevezetője tele van különböző nehezen megválaszolható kérdésekkel: Mi a kegyhely? Mi a búcsú? Mi Csíksomlyó titka? Mi az ún. „Csíksomlyó-jelenség”? Hogyan ismerhető meg ez a jelenség egyáltalán? És ha megismerhető, hogyan írható le? Melyik korszakra érvényesek a válaszok? Az ilyenszerű kérdések esszéisztikusnak és lírainak hatnak, pedig a szerző attitűdje a legszigorúbban tudományos: a kutató itt őszintén felteszi a tudományos megismerés legfontosabb kérdéseit. Ezekben a lényegi és valós válaszokat igénylő kérdésekben ugyanakkor benne van a megismerés bizonytalanságának érzete, a megszólalás felelősségének súlya, egyszóval a kutatói szerénység is. Ezeket a kételyeket egy olyan kutató teszi fel, aki felnőtt a maga témájához, aki három évtized alatt megtett mindent, amit kellett, és ez feljogosítja arra, hogy munkája befejezésekor szerény és ugyanakkor önmagával szemben is szigorú legyen.

A búcsú igen összetett jelenségét Mohay Tamás több száz oldalon át analitikus módszerességgel elemzi, de ugyanakkor többször is hangsúlyozza, hogy ezt a tárgyat

kutatóként – sőt vallásos hívő emberként – minden pillanatban a maga teljes összetettségében fenomenológiailag is érzékeli. Ezt a könyv végén az összegzésben is kiemeli: „Tudatában vagyok, hogy mindez csakis együtt alkot szerves egészet, hogy az egész részei és azok kisebb részletei elszakíthatatlanul összetartoznak.” (505. old.) A tárgyhöz való viszonyát illetően sokatmondó a könyv bevezetőjének az a gondolata, amelyben a csíksomlyói búcsút egy sokszólamú zeneműhöz hasonlítja, amelyet egyszerre, holisztikusan érzékelünk. (25. old.) De ezt az összetett jelenséget leírni csak úgy lehet, ha a szólamokat a szövegben szétválasztjuk, azaz ha a nagy komplexumot analitikusan „szétírjuk”. A könyv 6 nagy részből és ezen belül 20 fejezetből áll. Az egyes fejezetek tulajdonképpen a nagy egész módszeres „szétírásai” mintegy félezer oldalon keresztül. Például az 1989 utáni újjáéledés korszakát leíró IV. rész fejezetei a búcsú tér- és időszerkezetéről, szereplőiről, búcsús csoportjairól, rítusairól és ezek jelentéseiről, tárgyhasználatáról stb. szólnak. Ez a nagy egészre tekintő tudományos cél és módszer némiképp hasonlít a búcsújárások kutatásának Victor Turner-féle, magyar kutatók által is alkalmazott megközelítéséhez, amely a búcsút egyetlen nagy vallásos rituális drámaként fogja fel és írja le, olyan közösségi eseményként, amely katartikus élményhez juttatja a résztvevőket.

Mohay Tamás módszere azonban különböző is minden, a magyar néprajztudományban eddig alkalmazott korábbi módszertől, előzménytől. Mindenekelőtt abban, hogy a búcsújárások hagyományos szokáscselekvéseinek sorát leíró kutatók általános modellek megalkotására törekedtek, Mohay új könyvében pedig szembeötlő, hogy a kutató – miközben maga is megfogalmaz általános érvényű következtetéseket – közel akar menni az árnyalatokhoz, az egyedi jelenségekhez, és ennek jegyében felértékeli az ún. „töredékeket”.

„A töredékek olykor éppoly mélyre világíthatnak, mint a legszárazabb tudományos vagy teoretikusan alátámasztott ismeret” – írja egy helyen. (24. old.) Kutatói attitűdjét tekintve egyik korábbi, 2008-ban megjelent tanulmány- és esszékiötetének *Töredékek az ünnepről* címe is sokatmondó. Az elvégzett „hosszú terepmunka” lehetővé tette, hogy a kutató az ünnepek mellett a hétköznapiakra is figyeljen, és hogy a könyvben megvalósított elemzéseiben a központi terek, időszegmensek, események mellett az ún. „perifériák” is jelen legyenek. A könyv hangsúlyosan támaszkodik levéltári és sajtóforrásokra, ezek a források pedig természetüknél fogva sok nagyon is jelentős-teli egyedi adatot, apróságot, töredéket stb. tartalmaznak.

Mohay Tamás összegző munkájának egyik legfőbb erénye a hihetetlen adatgazdagság: a levéltári források, a sajtóanyag, a szakirodalom, a saját terepmunka eredményei a könyv minden fejezetében egyetlen szerves egészzé állnak össze, és így az olvasónak újra és újra az a benyomása támad, hogy valóban mindent megtudott az éppen tárgyalt jelenségről, ugyanis a kutató minden felmerülő kérdés esetében az összes lehetséges odavágó adatot megkereste. Erre az elmélyült és gondos forrásfeltárára alapozva a könyv fejezetei a vizsgálati tárgyakat mindig a legteljesebb kontextusokban mutatják be: a könyv alapvetően vallási néprajzi munka, de a szerző mindig feltárja a népi vallásos jelenségek egyháztörténeti, ferences rendtörténeti, liturgiátörténeti, művelődéstörténeti, sőt olykor politikátörténeti, demográfiai hátterét is. Mindezeknek a „távoli” összefüggéseknek bemutatására valóban szükség van az elemzett korszakok és az ezekben lezajlott vallásos jelenségek megértéséhez.

A csíksomlyói búcsúkra vonatkozó 1989 előtti vallási néprajzi szakirodalom szegényes, de a romániai rendszerváltás után ezt

a búcsújárási gyakorlatot több tudományterületen és sok szempontból vizsgálták. Mohay Tamás kutatásai legtöbbször olyan témákra irányultak, amelyekről korábban keveset tudott a néprajztudomány. Az első, 2009-ben megjelent könyvében ilyen volt a búcsú eredetmitoszáinak megvilágítása, a 18–19. század fordulóján és később keletkezett csodatörténetek ismertetése, a 18. és 19. századi búcsújárási gyakorlat adatlása, ezen belül a havasalföldi (bukaresti) magyarság csíksomlyói búcsújáró gyakorlatának bemutatása, a ferencesek moldvai kolduló körútjainak ismertetése, az 1949 előtti labarumvivők életrajzának feltárása stb. Ebben az új kötetében pedig ilyen az 1949–1989 közötti időszak, az ún. „félmúlt” rejtőzködő búcsújárásának alaposan adatlalt bemutatása, napjaink megváltozott búcsújáró gyakorlatának általános jellemzése vagy éppen az erdélyi ferences rendtartomány amerikai kusztódiája történetének feltárása.

A most megjelent kötet könyvészeti része tartalmazza a csíksomlyói kegyhelyre és a búcsúra vonatkozó releváns szakirodalom teljességét, amit a hivatkozott sajtóforrások és a mozgóképes források kronologikus jegyzéke egészít ki. A mellékleti részben a búcsúra vonatkozó különböző történeti források szövegeket is találunk, amelyek egy része itt jelenik meg először, és forrásértékük nagyon jelentős. Például a laboriferek életrajzi adatlása, a kegyhely basilica minor címének elnyeréséért tett javaslat (P. Boros Fortunát provinciális 1943-as indítványa) közreadása, Márton Áron püspök erdélyi ferencesrendi szerzetesekkel kapcsolatos levelezésének és P. Daczó Árpád Lukács feljegyzéseinek, beszámolóinak, levelezésének közzététele, több ritka, nehezen hozzáférhető sajtókiadvány szövegének itteni újraközlése, a csíksomlyói ferences *Historia Domus* búcsúk szervezésére vonatkozó bejegyzéseinek közreadása, a a búcsúra érkezett csoportokra vonatkozó

ferences nyilvántartások közreadása stb. mind-mind olyan dokumentumok, amelyek nagy érdeklődésre tarthatnak számot és további kutatások alapjául is szolgálhatnak. Rendkívül hasznos a kötetet záró két mutató (személynévmutató és a földrajzi nevek mutatója).

Mohay Tamás több évtizedes céltudatos munkával, gyakorlatilag tudományos

életműve legkiemelkedőbb részével valószínűleg meg a csíksomlyói kegyhely teljes történetére kiterjedő impozáns forrásfeltárását, és erre alapozva, összetett vizsgálati szempontok szerint sikerült elvégeznie a téma teljes körű, monografikus igényű bemutatását.

TÁNCZOS VILMOS